

KULTUREN

Kv Domkyrkan 1

fornlämning Lund 73:1,
Lunds stad, Lunds kommun, Skåne
Arkeologisk förundersökning 2014

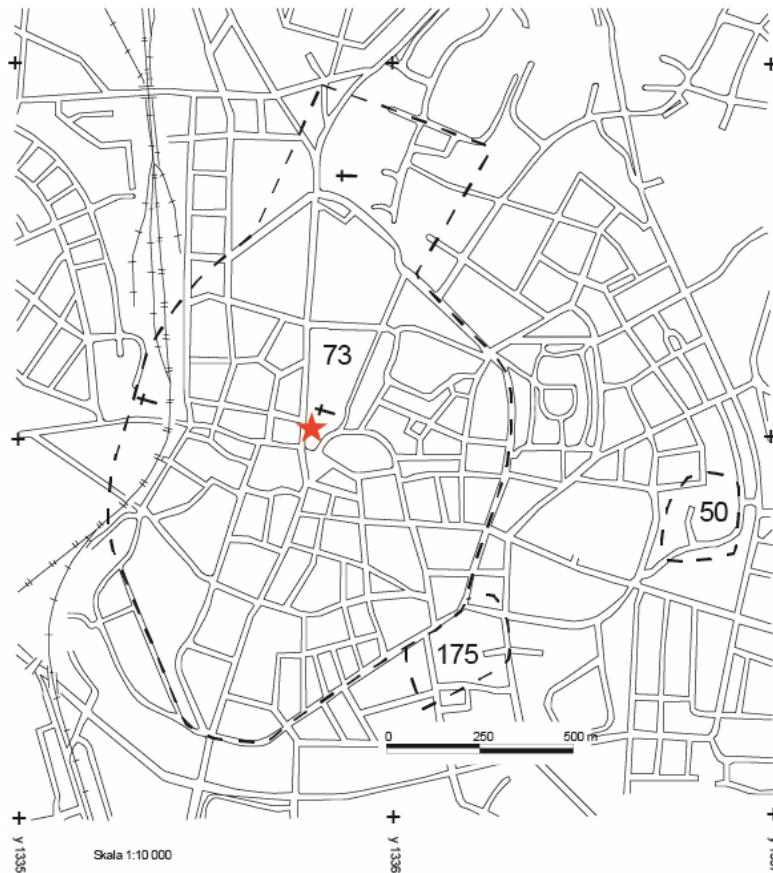
KULTURMILJÖRAPPORT 2015:28

GERTIE ERICSSON

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	3
Fornlämningsmiljö	3
Tidigare arkeologiska iakttagelser	4
Genomförande och resultat	6
Sammanfattning	6
Administrativa och tekniska uppgifter	7
Referenser	8

Figur 1. Lunds medeltida stad, fornlämning Lund 73:1, och aktuell exploatering markerad med en röd stjärna.

Inledning

Med anledning av att en elledning skulle läggas mellan Kyrkogatan och Domkyrkan, genomfördes en arkeologisk förundersökning enligt Länsstyrelsens beslut (Ist.dnr: 431-26016-2014). Området är beläget söder om Domkyrkan, inom Lunds medeltida stadsområde, fornlämning 73:1. Två jordspjut sattes i schaktet söder om det södra tornet. Jordspjuten trycktes ner 3,00 m.

Fornlämningens miljö

Den nu stående domkyrkan började uppföras när Lund blivit ärkebiskopssäte för hela Norden omkring år 1104, och då Asker insatts som ärkebiskop (Bevaringskommittén 1983 s 43). Materialet till bygget togs ur sandstensbrotten kring Höör. Huvudaltaret i kryptan invigdes år 1123 och helgades åt Johannes Döparen, men kyrkan invigdes inte förrän år 1145 då den invigdes och helgades åt Jungfru Maria och Sankt Laurentius.

Domkyrkan hade föregåtts av en äldre kyrka, och i ett gåvobrev från år 1085 summerar kung Knut den helige samtliga sina gåvor till den då ännu inte helt färdigbyggda kyrkan. Vid grävningar inne i Domkyrkans norra sidoskepp på 1940-talet påträffades murrester från en äldre kyrka till vilken kung Knuts gåvor var riktade. Vid undersökningen framkom

grundmurar efter en stenbyggnad, tolkade som den äldsta domkyrkan. En nordsydligt löpande grundmur var nedgrävd ca 1,00 m i moränleran. Den bestod av tuktade sandstenar och var 1,80 m bred samt hade en dagermur som utgjordes av släthuggna sandstenskvader. Även då det på 1950-talet grävdes i domkyrkans golv framkom en äldre grundmur, vilken var 1,45 m bred och som hade anlagts på bottenleran. Rydbeck har rekonstruerat kyrkan som en stor treskeppig kyrka medan Cinthio har föreslagit en liten enskeppig kyrka ungefär på det nuvarande norra sidoskeppets plats (Bevaringskommittén 1983 s 43). Kyrkan hade troligen ett kvadratisk kor och ett litet kvadratisk altarrum längst i öster (Carelli 2012 s 135).

På 1320-talet lät ärkebiskop Karl den Röde uppföra ett kapell på den södra sidan av domkyrkan i hörnet mot tvärskeppet och ännu ett kapell uppfördes hundra år senare på samma sida i hörnet mot tornen. Även Lunds siste ärkebiskop Birger Gunnarsen hade tänkt uppföra ett kapell åt en av sina altarestiftelser men istället iståndsatte han den svårt förfallna kryptan som delvis stod under vatten. Han anställde stenmästare Adam van Düren från Westfalen, och han kom att arbeta i domkyrkan i två perioder åren 1512-18 och 1523-27. Den södra tvärskeppsgaveln byggdes om och vid dess östra hörn uppfördes en kraftig strävpelare (Bevaringskommittén 1983 s 44).

Under 1800-talets första hälft rensades domkyrkans omgivning upp och ett antal mindre hus revs. Kapellen på domkyrkans södra sida revs, tillsammans med kyrkogårdsmuren. Ett större restaureringsprogram lades fram av Axel Nyström och förverkligades av C.G. Brunius år 1833-59. Bland annat byggdes den södra tvärskeppsväggen återigen om. Under 1800-talets andra hälft kom domkyrkan att ändra utseende ganska radikalt. Helgo Zettervall hade en plan som syftade till att ge domkyrkan det utseende den kunde ha haft om den ursprungliga byggmästaren hade haft tillgång till 1800-talets teknik och metoder (Bevaringskommittén 1983 s 44). Han drev igenom sitt förslag och rivningar följde på rivningar. År 1869 beslutade domkyrkorådet om rivning av det södra tornet, och vid uppförandet av det nya västpartiet med helt nya torn togs ingen hänsyn till den kunskap som fanns om deras ursprungliga utseende (Bevaringskommittén 1983 s 44). I samband med rivningarna försvann även de strävpelare som under åren satts upp för att stabilisera bland annat tvärskepp och torn.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Arkeologiska iakttagelser från domkyrkoområdet finns från 1890-tal fram till idag. Vid dessa undersökningar har ett stort antal gravar påträffats, med alla kisttyper som trä, trästockar, sten och tegel. Även begravingar utan kista har påträffats. Gravarna har påträffats öster, väster, norr och söder om domkyrkan. Mängder av grundmurar har påträffats, bland annat från Sankt Eriks kapell, ärkebiskop Karls kapell, en strävpelare från ärkebiskop Peder Lyckes kapell och Adam van Dürens strävpelare. En vattenledning av tuffsten från 1100-talet och en vattenledning anlagd av Adam van Düren har framkommit. I skriftliga källor omnämns att ärkebiskop Birger Gunnarsson planerade att bygga ett kapell intill det norra tornet runt år 1500. Kapellet uppfördes troligen aldrig men

grundmurar har påträffats vid två olika grävningsarbeten på den norra sidan av domkyrkan.

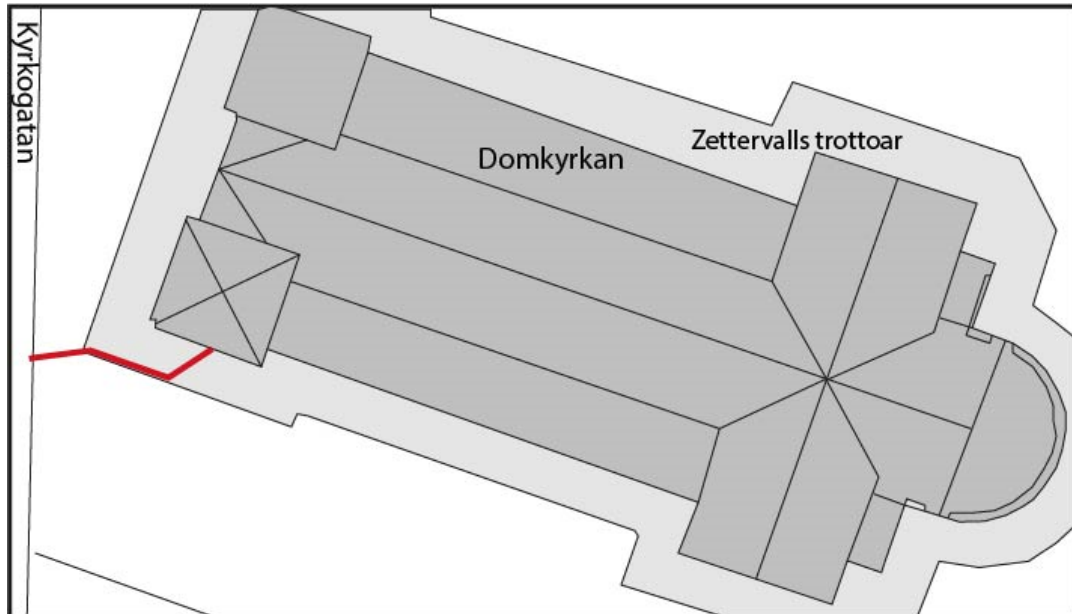
Arkeologi vid domkyrkoforum och domkyrkoplatsen

Omstruktureringsarbetena vid domkyrkan startade år 2009 då en ramp anlades vid den västra ingången. Schaktet skulle grävas till en meters djup där kulturlager som troligen härrörde från Lunds äldsta skede påträffades. Vid den sydvästra delen påträffades delar av det medeltida södra tornets grundmur tillsammans med en strävpelare.

På sommaren år 2010 påbörjades grundgrävningarna för det länge planerade domkyrkoforum på stenhuggartomten. Endast en mindre del av de övre lagren i området skulle tas bort inför grundläggningen. Vid markarbetena framkom bland annat grundmurar från ett flertal hus. En av byggnaderna revs på 1900-talet, men omnämns redan på 1400-talet. I byggnadens dagermur påträffades flera äldre, finhuggna, återanvända sandstenskvadrar. Mot norr sträckte sig en byggnad i nordsydlig riktning med dagermur av tegel, som varit sammanbyggd med Liberiet. Även i den västra delen av området påträffades delar av en husgrund och ett lergolv. Området bestod under medeltiden av två små kvarter mellan domkyrkans område och Stortorget, med en gata emellan som hette Lilla Kyrkogatan. Mitt i gatan fanns en port som nämns fram till år 1508. Den markerade troligen en äldre begränsning av domkyrkans område söderut, och revs under början av 1500-talet.

På våren 2011 startade omstruktureringen av hela området runt domkyrkan samt ner till domkyrkoforum. De ingrepp som har berört medeltida kulturlager är bland annat en trappa längs hela den norra och delvis den västra sidan samt dränering vid Liberiet. Vid schaktningen för en trappa i norr påträffades grundstenar, vilka troligen är en grundmur för ett planerat kapell från tidigt 1500-tal. Rakt väster om domkyrkan framkom grundstenar som ingick i en lång nordsydligt orienterad byggnad tillhörande kungsgården väster om domkyrkan. Byggnaden tjänade från 1400-talet som domskola. Liberiet byggdes på 1400-talet, i den östra delen av området. Med åren hade det drabbats av en del sättningar och problem med vatten, både ytvatten och grundvatten. Därför behövdes en ny dränering. I samband med arbetena framkom väster om Liberiet flera gravar, orienterade i östvästlig riktning och med armställningar som indikerar att de är begravda under medeltiden från 1000-talet upp i 1400-talet. En av gravarna var belägen på det ringa djupet av 0,80 m, medan de äldsta gravarna påträffades ca 1,50 m under dagens markyta. Gravarna är placerade mycket nära Liberiet och troligen har den här platsen slutat användas för begravningar då det byggdes. Under begravningarna i den södra delen fanns en del bebyggelsespår i form av lergolv och även brandlager i flera nivåer. Under dessa framkom en större gödselstack eller latrin, vilken möjligen kan dateras till tidigt 1000-tal eller sent 900-tal. Kanske har latrinen använts av de hantverkare som arbetade med byggnationerna i domkyrkoområdet under tidigmedeltid.

Omstruktureringsarbetena vid domkyrkan i Lund har bara i enstaka fall berört djup under en meter, men i det känsliga området runt domkyrkan kan även väldigt ytliga ingrepp i marken ge viktiga och spännande resultat.

Figur 2. Plan över domkyrkan och domkyrkoplan med aktuellt schakt markerat med en röd linje.

Genomförande och resultat

Schaktet grävdes från ett öppet fjärrvärmeschakt i Kyrkogatan, i svagt nordöstlig riktning, för att därefter följa den södra kanten av Zettervalls trottoar. I samband med arbetena lyftes trottoarstenarna. Schaktets utbredning var 0,70 m brett och ca 0,70 m djupt. Efter att ha följt den södra kanten i 14,00 m vek schaktet mot norr och där framkom en mur, vid ett djup av ca 0,30 m. Muren hade ett skal av återanvända kvadershuggna sandstenar, och en kärna av småsten, tegelbitar samt kalkbruk. Massorna runt omkring bestod av grus.

Murlämningen tolkas som den nedre delen av en av de södra strävpelarna som var byggda mot de medeltida tornen som revs under slutet av 1800-talet. För övrigt framkom endast bärlager från sent 1800-tal och fram till idag, i schakten.

Sammanfattning

Schaktet grävdes från ett öppet fjärrvärmeschakt i Kyrkogatan, i svagt nordöstlig riktning, för att därefter följa den södra kanten av Zettervalls trottoar. I samband med arbetena lyftes trottoarstenarna. En mur framkom söder om det södra tornet, som hade ett skal av återanvända kvadershuggna sandstenar, och en kärna av småsten, tegelbitar samt kalkbruk. Den tolkas som en av de södra strävpelarna som var byggda mot de medeltida tornen som revs under slutet av 1800-talet. För övrigt framkom endast bärlager från sent 1800-tal och fram till idag, i schakten.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-26016-2014	Fornlämning nr/art	RAÄ 73:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Kv Domkyrkan 1
Typ av exploatering	Ledningsschakt		
Uppdragsgivare	Lunds domkyrka		
Typ av undersökning	FU		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Gertie Ericsson		
Övrig personal	-		
Fältarbetstid	2014-11-03 till 2014-11-13		
Fälttid			
Arkeolog	4 h		
Maskin	-		
Undersökningens omfattning			
Yta	26 m ²		
Kubik	18 m ³		
Schaktmeter	-		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	4x700= 2 800 SEK		
Rapport	4x700= 2 800 SEK		
Analys	-		
Övrigt	-		
Summa:	5 600 SEK		
Kostnad övrigt			
Maskiner	-		
Bodar	-		
Övrigt	-		
Summa	-		
Summa, faktisk	5 600 SEK		
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Inga fynd tillvaratogs		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation	2 A3: 1 planritning skala 1:100, 1 sektionsritning skala 1:20.		
Foto	5 digitala fotografier.		
Analyser	-		
Övriga upplysningar	-		

Referenser

Bevaringskommittén. 1983. *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram. Krafts rote*. Lund 1983.

Carelli, P. 2012. *Lunds historia – staden och omlandet. 1. Medeltiden. En metropol växer fram*. Lund: Lunds kommun.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013. I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2015

- 2015:1 Flyinge 22:49, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2013-2014. Carita Melchert.
- 2015:2 Kv Botanicum 15, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth & Aja Guldåker.
- 2015:3 Kv Fredrik 8, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2015:4 Kv Tegnér 1, Lund. Geoteknisk undersökning m. fl. 2014. Aja Guldåker.
- 2015:5 Kv Bävern 1, Trelleborg. Översiktlig förundersökning. 2014. Ivan Balic.
- 2015:6 Utbyggnad av Södra stambanan, sträckan Flackarp – Lund C. Arkeologisk utredning steg 1 2014. Ivan Balic & Johan Wallin.
- 2015:7 Adelgatan. Arkeologisk förundersökning 2013 och 2015. Aja Guldåker.
- 2015:8 Stora Råby 34:16, Stora Råby fornlämning nr 10:1 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2015. Aja Guldåker.
- 2015:9 Kv Sankt Mikael 16, Lund. Arkeologisk förundersökning och geoteknisk undersökning 2014. Aja Guldåker & Ivan Balic.
- 2015:10 Innerstaden 2:1, Stortorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2015:11 Trafikplats Gastelyckan – Lund Norra. Arkeologisk utredning 2015. Mattias Karlsson.
- 2015:12 Fjärrvärme m. m. i Lunds kommun, Skåne. Arkeologiska förundersökningar 2010–2011. Aja Guldåker.
- 2015:13 Trädgårdsarkeologisk förundersökning vid Ulefos Hovedgaard i Norge, 2015. Aja Guldåker.
- 2015:14 Kv Sankt Måns 4, Lund. Arkeologisk förundersökning 2015. Aja Guldåker.
- 2015:15 Skegrie 14:11, Skegrie socken, Trelleborgs kommun, Antikvarisk medverkan. Henrik Borg.
- 2015:16 Kv Gråbröder 14, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2015:17 Kv Trädgården 8, Lund. Arkeologisk förundersökning 2015. Ivan Balic.
- 2015:18 Kv Sankt Märten 28, Lund. Arkeologisk förundersökning 2015. Johan Wallin.
- 2015:19 Kv Repslagaren 29 Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Ivan Balic.
- 2015:20 Borgeby 23:6, Lomma kommun. Borgeby slott porttornet. Antikvarisk medverkan 2014. Carita Melchert.
- 2015:21 Kv Paradis 51, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2015:22 Vård- och underhållsplan. Ballingstorpsgården och Per Olsgården. 2015. Carita Melchert och Gunilla Gardelin.
- 2015:23 Glädjen 15, Lund. Antikvarisk medverkan 2012-2015. Carita Melchert.
- 2015:24 Falsterbo 2:22, fornlämning Falsterbo 15:1, Falsterbo socken, Vellinge kommun, Skåne. Kompletterande arkeologisk förundersökning. Ivan Balic och Gertie Ericsson.
- 2015:25 Färgaren 26, Lund. Stäket. Antikvarisk medverkan 2015. Carita Melchert.
- 2015:26 Kv Föreningen 2, Lund. Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning 2015. Krister Kåm Tayanin.
- 2015:27 Kv Grynmalaren 31 och 33, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad och Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2015. Gertie Ericsson.
- 2015:28 Kv Domkyrkan 1, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2014.